

Кыргыз тили сабагында окутуунун натыйжаларын баалоо

Түйүндүү сөздөр: окутуунун натыйжасы, баалоо, диагностикалык, калыптандыруучу жана жыйынтыктоочу баалоо, баалоонун түрлөрү, формалары, типтери, тест, озеки суроо, жазуу иштери

Кыргыз тили сабагында окутуунун натыйжаларын баалоо – окутуунун формалары, методдору жана максаттары (күтүлүүчү натыйжалары менен) менен тыгыз байланышта. Баалоонун максаты – күтүлүүчү натыйжа менен окутуунун фактылык жыйынтыктарынын дал келүүсүн аныктоо. Окуучулардын окуу ишмердүүлүгүн баалоодо мугалим окутуунун тандалган формаларына жана методдоруна ылайык баалоонун ар кыл методдорун пайдаланат.

Баалоонун негизги принциптери. Баалоонун системасын иштеп чыгууда мугалим төмөнкү негизги принциптерди жетекчиликке алышы керек.

- Объективдүүлүк принцибинде биологиялык шарттарда бардык окуучуларга бирдей шарттардын коюлушу талап кылынат. Окуучулардын иштерин текшерүүнүн объективдүүлүгү бул – мугалимге да бардык окуучуларга да белгилүү болгон баалоонун так критерийлеринин болушун тастыктайт;
- Ишенимдүүлүк – бул педагогикалык өлчөөнүн так деңгээли. Баалоо методу ишенимдүү болуп саналат, эгерде бир эле билгилерди, иштерди кайталап текшерүү учурунда ошол эле жыйынтык келип чыкса;
- Баалоо методунун далилдүүлүгү же аныктыгы чынында эле, өлчөөгө зарыл болгондор, өлчөнүп жатабы же башка экендигин көрсөтөт.

Баалоонун түрлөрү. Окуучулардын билим алуудагы жетишкендиктерин өлчөө үчүн баалоонун 3 түрү колдонулат: диагностикалык, калыптандыруучу (формативдик) жана жыйынтыктоочу (суммативдик).

Диагностикалык баалоо. Өсүүнү баалоо үчүн мугалим окуу жылынын мезгилинде окуучулардын компетенттүүлүктөрүнүн калыптанышынын баштапкы деңгээли менен жетишилген жыйынтыктарды салыштырууну жүргүзөт. Окуучулар үчүн окуу тапшырмалары жана мугалим үчүн окутуу процессинин милдеттерин коюу жолу менен окутууну өркүндөтүү жана корректирлөө үчүн негиз катары кызмат кылат жана жалпылаштырылат. Диагностикалык баалоонун жыйынтыктары сүрөттөө түрүндө чыгарылат.

Калыптандыруучу (формативдик) баалоо. *Калыптандыруучу* баалоонун максаты – окуучулардын материалдарды өздөштүрүүдөгү жекече өзгөчөлүктөрүн жана жетишкендиктерин аныктоо. Ошондой эле окуучулардын ийгиликтерге жетишүүсү үчүн сунуштарды иштеп чыгуу. Мугалим калыптандыруучу баалоону пландаштырууга өзгөртүүлөрдү киргизүү, өз убагында окутууну корректирөө үчүн ал эми окуучулар өздөрү аткара турган иштин сапатын жакшыртуу үчүн колдонушат. Окуучунун жөндөмдүүлүгүнүн деңгээли эмес, окуучу тарабынан аткарылган конкреттүү иш бааланат.

Окутуунун аралыктагы жыйынтыктарын баалоодо окуучунун өзгөчөлүктөрү (ишти аткаруу темпи, теманы өздөштүрүү жөндөмү ж.б.) эске алынат. Окуучулардын жетишкендиктерине жана өнүгүүлөрүнө өзгөчө көңүл бурулат. Окуучунун өнүгүүсү билим берүү аймагындагы, алкагындагы окутуунун максатында камтылган белгилүү жыйынтыктарга жетишүүсү катары аныкталат. Журналга белгилөө зарылдыкка ылайык катталат. Мугалим окуучунун жекече өнүгүүсүн өзүнүн жеке байкоолору боюнча белгилейт.

Жыйынтыктоочу (суммативдик) баалоо. Окуучуларды жыйынтыктоочу (суммативдик) баалоо окутуунун ар бир этабы үчүн пландаштырылган окуучулардын

жыйынтыктарга жетишүү деңгээлин аныктоо үчүн кызмат кылат жана күнүмдүк аралык жана жыйынтык баалоолорду камтыйт.

- Жеке аткарылган тапшырмаларды күнүмдүк баалоо баалоонун нормаларына (туура аткарылган маселенин санына, кетирилген каталардын эсебине, жасалгалоонун эрежелеринин сакталышына ж.б.) жана мугалим тапшырган айрым иштердин аткарылыш критерийлерине байланыштуу жүргүзүлөт. Мугалим күнүмдүк баалоону окуу материалын өздөштүрүүдөгү окуучунун жекече өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу жүгүзөт.
- Аралыктагы баалоо – предметтик куррикулумда белгиленген төмөнкүдөй иштердин түрлөрүнүн негизинде жүргүзүлөт:
 - жазуу жумуштары \ булактар менен иштөө;
 - оозеки жооп \ презентация;
 - долбоор, изилдөөчүлүк иштер; спецификалык иштердин түрлөрү;
 - портфолио (жетишкендиктердин папкасы);

Иштердин бардык түрлөрү баалоонун критерийлеринин негизинде бааланып, милдеттүү болуп саналат жана баалоонун планын иштеп чыгууда мугалим тарабынан алдын - ала пландаштырат.

- Жыйынтыктоочу (суммативдик) баалоо мектеп календарына (чейрек, жарым жылдык, окуу жылы) ылайык жүргүзүлөт жана учурдагы баалоонун иштелип чыккан критерийлерине жана нормаларына ылайык жазуу формасында толтурулат.

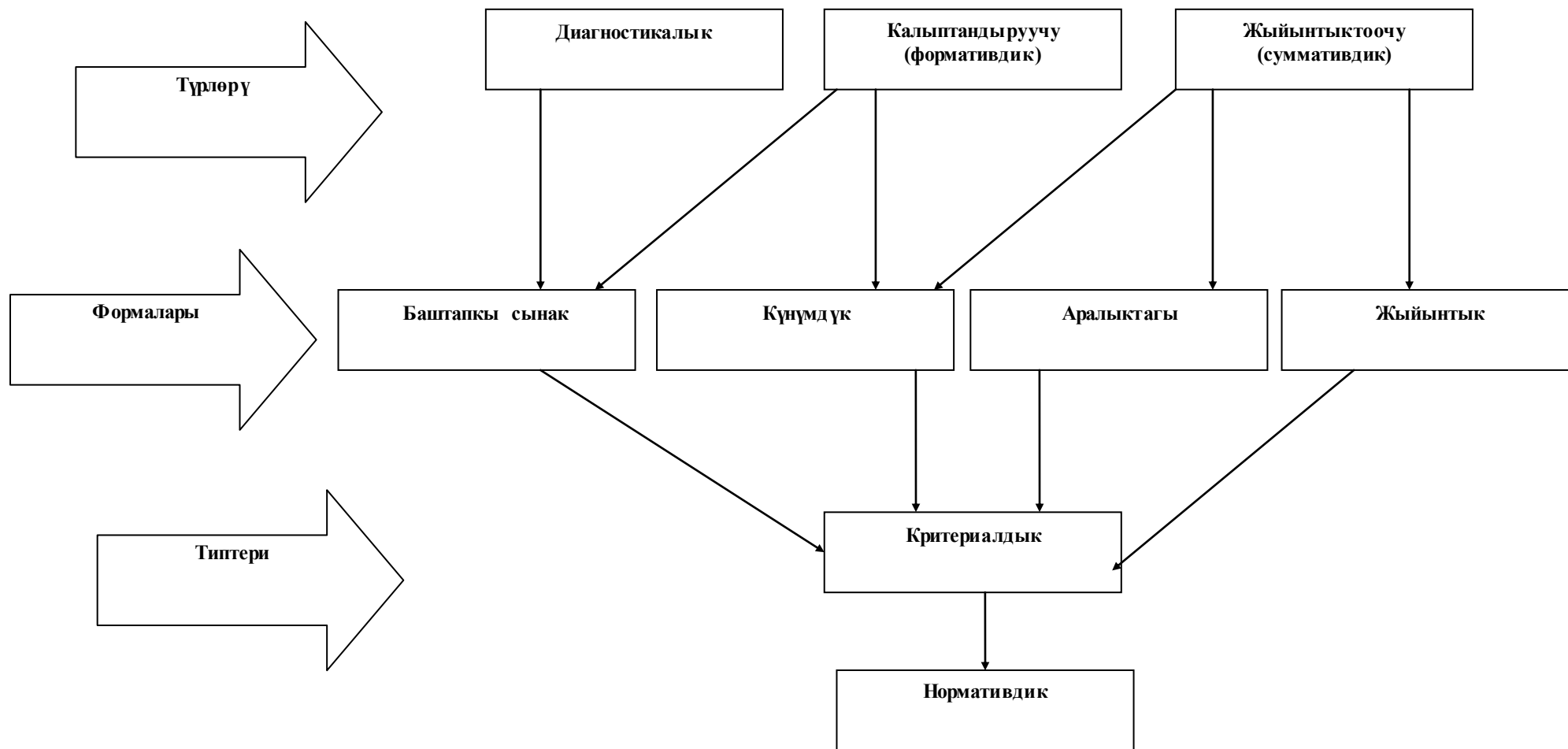
Баалоонун типтери. Билим берүү системасында педагогикалык баалоонун эки тиби колдонулат: тапшырмалар менен айырмаланган нормативдик жана критерийлик.

Айрым окуучулардын билимдерин баалоо – окуп жаткандардын айрым топторунун деңгээлине ылайык аткарылат. Анын максаты – айрым окуучулардын билимин башка окуучулардын билими менен практикалык түрдө салыштырууну ишке ашырат.

Айрым окуучулардын билимдерин критерийлик баалоодо бекитилген стандартка ылайык айрым окуучулардын же топтордун жыйынтыктары сүрөттөлөт.

Баалоонун бул эки тиби бири-бирин жокко чыгарбайт. Педагогикалык практика нормативдик дагы, критерийлик дагы баалоого муктаж. Мугалимге баалоонун кайсы тибин пайдалануу керектигин аныктоо үчүн ал баалоонун максатына кайрылуусу зарыл. Эгер окуу материалынын ар бир окутулган маанилүү фрагментин өздөштүгөндүгүн же өздөштүрбөгөндүгүн сөзсүз аныктоо зарыл болсо, анда мындай учурда баалоонун критериалдык тибин пайдалануу керек. Предмет боюнча мектеп олимпиадасына катышуу үчүн класстан бир нече окуучуларды тандоо зарыл болсо, анда сөзсүз түрдө баалоонун нормативдик тиби колдонулат.

1-чийме. Баалоонун түрлөрү, формалары жана типтери

Класста баалоону жүргүзүүгө карата көргөзмөлөр

Окуучулардын билим алуучулук жыйынтыктарын баалоо өзүнө күнүмдүк, аралыктагы жана жыйынтык бааларды камтыйт. Бирок ал мурдагы баалардай арифметикалык сандардын чегинде гана механикалык түрдө болбошу керек. Ар бир баанын салмагы окутуу процессинде колдонула турган иштердин түрлөрүнүн маанисине байланыштуу.

Күнүмдүк баалоого 10%, аралыктагы баалоого 70%, жыйынтык баалоого 20% бөлүү зарыл. Баалардын салмагын пайыздык жактан бөлүштүрүү окуучулардын күтүлүүчү натыйжага карай өнүгүүсүн байкоого мүмкүндүк түзөт. Күнүмдүк баалоонун формаларын мугалим өз алдынча аныктайт. Аралыктагы баалоо үчүн окуучуларга өздөрүнүн жетишкендиктерин продуктивдүү жана конструктивдүү деңгээлде демонстрациялаганга мүмкүндүк түзүүчү формалар сунушталат. Жыйынтыктоочу баалоо чейректин, жарым жылдыктын, окуу жылынын аягындагы текшерүүчү иштерди сунуш кылат (1-таблицаны караңыз):

1-таблица. Окуучулардын билим алуудагы жекече жетишкендиктерин баалоонун үлгүсү (модели)

№	Баалоонун формалары	Иштердин түрлөрү	Жыйынтык баалоонун салмагы
1.	Күнүмдүк баалоо		10%
1.1.	Мугалим өз алдынча аныктайт	Оозеки жооп, жуптук, топтук иштердин презентациясы, класстан, үйдөн иштеген жазуу жумуштары	10%
2.	Аралыктагы баалоо		70%
2.1.	Жазуу иштери, булактар менен иштөө	Эссенин ар кыл түрлөрү. Реферат жазуу, аналитикалык иштер, тексттердин, дилбаяндардын ж.б.ар кыл түрлөрү	20%
2.2.	Оозеки формалары	Маалымдоо, презентация, доклад, суроолорго жооп	15%
2.3.	Долбоордук жана изилдөөчүлүк иштер	Изилдөөчүлүк отчеттор, эксперименттин жыйынтыктарын сүрөттөө, лабораториялык иштер ж.б.	20%
2.4.	Портфолио	Портфолио аркылуу өзүнүн окуудагы жетишкендиктерин презентациялоо	15 %
3.	Жыйынтыктоочу баа		20%
3.1.	Чейректин, жарым жылдык, жылдык текшерүү, контролдук иштер	Тест жазуу тапшырмалары ж.б.	20%

Баалана турган окуу ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрү (тапшырмаларды аткаруу, тесттер, көнүгүүлөр ж.б.) репродуктивдик, продуктивдик жана конструктивдик компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу деңгээлдери боюнча жайгаштырышы керек. Мында сөзсүз түрдө белгилүү пайыздык катнаштарды сактоо зарыл (2-таблицаны караңыз):

2-таблица. Компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу деңгээли бонча окуу ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн бөлүштүрүү

	Баскычтар	Репродуктивдүү деңгээл (билет, түшүнөт, үлгү боюнча колдонот)	Продуктивдүү (билимдерин жана ыкмаларын жаны кырдаалга көтөрөт жана колдонот)	Конструктивдүү, рефлексүү – өз алдынча жаратуусу	Жыйынтык
1-4	Башталгыч мектеп	60	20	20	100%
5-9	Негизги	40	40	20	100%

10-11	Жогорку	20	50	30	100%
-------	---------	----	----	----	------

Баанын тапшырмалардын аткарылыш пайызына ылайыктыгы (4-таблицаны караңыз) жана ар кыл деңгээлдеги тапшырмалар сандык жана пайыздык катнаштарын эске алуу менен бааларды чыгаруунун методикасынын мисалдары төмөндө келтирилди:
Мисалы:

3-таблица. Тесттин жыйынтыктарын баалоо (5-9-класстар: 40:40:20)

Деңгээлдер Саны, %	Репродуктивдүү деңгээл	Продуктивдүү деңгээл	Конструктивдүү деңгээл
Тапшырмалардын саны	4 (40%)	4 (40%)	2 (20%)
Аткарылган тапшырмалардын саны	4	2	0
Аткарылган тапшырмалардын саны % менен	100%	50%	0%
Аткарылган тапшырмалардын салмагы % менен	40%	20%	0%
Жыйынтыгы			60% («3» деген баа)

4-тарблица. Баалардын тапшырмаларды аткаруу пайызы менен ылайык келиши

Баа	1	2	3	4	5
%	20%дан төмөн	21-40%	41-60%	61-80%	81-100%

Кыргыз тили боюнча негизги ишгердин түрлөрүн баалоо боюнча көрсөтмөлөр

Оозеки суроо. Оозеки суроо кыргыз тили боюнча окуучулардын билимдерин эсепке ала турган негизги ыкмаларынын бири болуп саналат. Окуучунун толук жообу деген бул тапшырылган тема боюнча байланыштуу, логикалык жактан ырааттуу маалымдоо болуп саналат. Ошондой эле конкреттүү учурларда эреже, аныктамаларды окуучунун колдоно билүү ыкмасын көрсөтүүсү.

Окуучунун жообун баалоонун критерийлери:

- 1) Жооптун толуктугу жана тууралыгы
- 2) Окугандарын түшүнө билгендигинин деңгээли
- 3) Жооптун тилдик жасалгасы

5-таблица. Оозеки жоопту баалоонун индикаторлорунун таблицасы

Баа	Көрсөткүчтөр (индикаторлор)
«5»	1) окуган материалдарын толук баяндайт жана тилдик түшүнүктөргө туура аныктама берет; 2) материалды түшүнүп билет, өзүнүн ой жүгүртүүлөрүн алган билимдерин практикада колдонуу аркылуу, зарыл болгон мисалдарды окуу китеби боюнча гана эмес өз алдынча дагы түзүү менен негиздейт; 3) адабий тилдин нормаларына ылайык, материалды туура жана ырааттуу баяндайт.
«4»	жооп «5» деген баанын талаптарына ылайык келет бирок 1-2 ката кетирип, аны өзү эле оңдойт жана баяндоосунун тилдик жасалгасынан жана ырааттуулугунан 1-2 так эместиктерди кетирет.
«3»	1) окуучу тигил же бул тема боюнча негизги жоболорду билгендигин жана түшүнгөндүгүн көрсөтө алат, бирок материалды толук эмес баяндайт жана эрежени айтууда же түшүнүктү аныктоодо так эместиктерди кетирет; 2) өзүнүн ой жүгүртүүлөрүн терең жана далилдүү негиздей албайт жана өзүнүн мисалдарын келтире албайт; 3) материалды ыраатсыз баяндайт жана баяндоосунда тилдик каражаттан ката кетирет.
«2»	окуучулар окулуп жаткан материалдын бөлүмдөрүнүн көпчүлүк бөлүгүн билбегендерин көрсөтүшүп, материалды так эмес баяндайт, аныктамаларды жана эрежелерди айтууда же жазууда алардын маанилерине шек келтире турган каталарды кетиришет. «2» деген баа кийинки материалдарды ийгиликтүү өздөштүрүүгө карай олуттуу тоскоолдук болуп саналган окуучуларды даярдоодогу кемчиликтерди белгилейт.
«1»	окуучулар материалды такыр билбегендигин же түшүнбөгөндүгүн көрсөтөт.

Эскертүү. Баалар («3», «4», «5») бир жолку жообу үчүн гана эмес (качан окуучунун даярдыгын текшергенге убакыт бөлүнгөндө) бирок бүткүл сабак учурундагы окуучунун жоопторунун суммасына коюлат эгерде, сабак учурунда окуучунун жообу гана угулбастан ошондой эле, анын билимин практикада колдоно билүү ыкмасын текшерүү дагы ишке ашырылса.

Жат жазуу – орфографиялык жана пунктуациялык сабаттуулугун текшерүүнүн бирден-бир негизги формаларынан болуп саналат. Жат жазуу үчүн азыркы адабий тилдин нормаларына ылайык жооп берген мазмуну боюнча тигил же бул класстын окуучуларына жеткиликтүү байланыштуу текстти пайдалануу максатка ылайык.

Жат жазуунун текстине карата коюлуучу негизги талаптар.Тексттин көлөмү:

- 5-класс үчүн – 90-100 сөз;
- 6-класс үчүн – 100-110 сөз;
- 7-класс үчүн – 110-120 сөз;
- 8-класс үчүн – 120-150 сөз;
- 9-класс үчүн – 150-170 сөз.

Сөздөрдү эсептөөдө маанилүү сөз түркүмдөрү сыяктуу эле кызматчы сөз түркүмдөрү да эске алынат.

Жазылышы жагынан татаал деп эсептелинген, туура жазылышын окуучулар атайын үйрөнгөн сөздөр:

- 5-класс – 5 сөздөн көп эмес;
- 6-7-класс – 7 сөздөн көп эмес;
- 8-9-класс – 10 ар түрдүү сөздөрдөн көп эмес.

I чейректин аягына чейин (ал эми 5-класста – биринчи жарым жылдыктын аягына чейин) буга чейинки класстардын сунуш кылынган тексттин көлөмү сакталат.

Текшерүү сөздүк жат жазуусу – сөздөрдүн жана татаал сөздүн орфограммаларынын туура жазылуусун өздөштүрүүлөрүн текшерет. Ал төмөнкүдөй сөздөрдүн санынан турушу мүмкүн: 5-класс үчүн 15-20 сөз, 6-класс үчүн 20-25 сөз, 7-класс үчүн 25-30 сөз, 8-класс үчүн – 30-35 сөз, 9-класс үчүн – 35-40 сөз.

Белгилүү бир темадагы жат жазуу ошол тема боюнча негизги орфограммаларды же пунктограммаларды камтышы керек, ошондой эле буга чейин ээ болгон ыкмаларынын бекемдигин аныктоону камсыз кылат.

Текшерүү жат жазуусу үчүн үйрөнүлүп жаткан орфограммалар жана пунктограммалар 2-3 жеринде кездешкен тексттерди тандоо керек. Мурда окуп-үйрөнүлгөн орфограмма жана пунктограммалардан негизгилери киргизилип, 1-3-жерлерде көрсөтүлүшү керек. Жалпысынан орфограмма жана пунктограммалардын саны төмөнкүдөн көп болбошу керек:

- 5-класста – 12 ар кыл орфограмма жана 2-3 пунктограмма;
- 6-класста – 16 ар кыл орфограмма жана 3-4 пунктограмма;
- 7-класста – 20 ар кыл орфограмма жана 4-5 пунктограмма;
- 8-класста – 24 ар кыл орфограмма жана 10 пунктограмма;
- 9-класста – 24 ар кыл орфограмма жана 15 пунктограмма.

Текшерүүчү жат жазуунун тексттерине жеткиликтүү өлчөмдө 2-3 төн кем эмес мурунку сабактарда бекемделген, кайрадан үйрөнүлгөн орфограммалар гана киргизилиши мүмкүн.

6-таблица.Жат жазууну баалоонун көрсөткүчтөрүнүн(индикаторлорунун) таблицасы

Баа	Көрсөткүчтөр (индикаторлор)
«5»	Катасы жок иш же 1 одоно эмес орфографиялык, 1 одоно эмес пунктуациялык, же 1 одоно эмес грамматикалык катасы бар болсо.
«4»	- 2 орфографиялык жана 2 пунктуациялык, же

	- 1 орфографиялык жана 3 пунктуациялык ката же - 4 пунктуациялык, ал эми орфографиялык ката жок болсо «4» деген баа 3 орфографиялык катага, эгер алардын арасында бир типтүүлөр болсо коюлат. Ошондой эле 2 грамматикалык катага жол берилет.
«3»	- 4 орфографиялык жана 4 пунктуациялык катага, же - 3 орфографиялык жана 5 пунктуациялык катага, же - 7 пунктуациялык ката, ал эми орфографиялык катасы жок. 5-класста «3» деген бааны 5 орфографиялык жана 4 пунктуациялык катага коюуга жол берилет. «3» деген баа ошондой эле 6 орфографиялык жана 6 пунктуациялык катага, эгерде алардын ичинде бир типтүү одоно эмес каталар кездешсе коюлушу мүмкүн. 4 грамматикалык катага чейин жол берилет.
«2»	- 7 орфографиялык жана 7 пунктуациялык катага, же - 6 орфографиялык жана 8 пунктуациялык катага, же - 5 орфографиялык жана 9 пунктуациялык катага, же - 8 орфографиялык жана 6 пунктуациялык катага.
«1»	«2» деген баадан дагы көп ката кетирилсе.

Эскертүү. Жат жазууну баалоодо төмөнкү каталар оңдолот бирок эсепке алынбайт:

- 1) сөздөрдүн тапымалы боюнча;
- 2) мектеп программасына кирбеген эрежелер боюнча;
- 3) өтүлбөгөн эрежелер боюнча;
- 4) атайын көнүгүү иши жүргүзүлбөгөн, жазылышы татаал деп эсептелген сөздөр боюнча;
- 5) автордук пунктуацияны берүүдө;
- 6) сөздүн туура эмес чала жазылышынан кеткен. Мисалы, ишгэйт (иштейт дегендин ордуна), жалбыраклар (жалбырактар дегендин ордуна), текстдер (тексттер дегендин ордуна).

Жат жазууну баалоодо катанын мүнөзүн эске алуу маанилүү. Каталардын арасынан одоно эместерин тактап айтканда сабаттуулуктун мүнөзү үчүн өтө мааниге ээ эмес каталарды эсептөө мезгилинде 2 одоно эмес ката 1 ката катары эсептелинет. Одоно эмес каталар төмөнкүлөр:

- 1) эрежеден чыгарылган;
- 2) баш тамгалардын туура эмес жазылышынан;
- 3) сөздөрдүн бирге жана бөлөк жазылышынан;
- 4) башка тилдерден кирген сөздөрдүн жазылышынан;
- 5) бир тыныш белгисинин ордуна башка тыныш белгисинин коюлушунан;
- 6) Тыныш белгилердин калтырылып кетиши же алардын ырааттуулугунун бузулушунан ж.б.

Каталардын кайталанышын жана бир типтүүлүгүн сөзсүз эске алуу керек. Эгер бир эле сөздө же уңгулаш сөздөрдө ката кайталанса ал бир ката катары эсептелинет.

Бир типтүү ката катары бир эрежеден чыккан, эгер анын туура жазылуусу ошол сөздүн грамматикалык жана фонетикалык өзгөчөлүктөрү менен түшүндүрүлсө. Төмөнкү эрежелер боюнча:

- 1) бир типтүү ката катары эсептелинбейт: бир сөздүн туура жазылышы үчүн эки башка уңгулаш сөздөр же анын формаларын тандоо талап кылынса.
- 2) алгачкы 3 бир типтүү каталар бир катага эсептелет, ал эми кийинки ушул сыяктуу каталар өз алдынча саналат.
- 3) эгер орфограммалуу бир сөздө 2 же андан көп ката кетсе бир катага эсептелинет.

7-таблица. Текшерүү сөздүк жат жазуусун баалоонун көрсөткүчтөрүнүн (индикаторлорунун) таблицасы

«5»	Ката жок
«4»	1-2 ката
«3»	3-4 ката
«2»	7 катага чейин
«1»	7ден көп катага

Текшерүү иши (грамматикалык тапшырмалуу жат жазуу)

Кошумча тапшырмалуу (фонетикалык, лексикалык, орфографиялык, грамматикалык) жат жазуудан турган текшерүү ишине, иштин ар бир түрүнө карай 2 баа коюлат. Жат жазууну баалоодо жогоруда кетирилген нормативди пайдалануу зарыл. Грамматикалык тапшырманы аткарууда кетирилген орфографиялык, пунктуациялык, грамматикалык каталар жат жазууга бааны коюуда эске алынат.

8-таблица. Грамматикалык тапшырмаларды баалоонун көрсөткүчтөрүнүн (индикаторлорунун) таблицасы

«5»	Тапшырма туура аткарылса
«4»	Тапшырманын 3\4 бөлүгү туура аткарылса
«3»	Тапшырманын жарым бөлүгү туура аткарылса
«2»	Тапшырманын жарымынан азы туура аткарылса
«1»	Бардык тапшырмалар туура эмес аткарылса

Дилбаян жана баяндама – окуучулардын кептик компетенттүүлүгүнүн калыптаныш деңгээлин текшерүүнүн негизги формасы. Дилбаян жана баяндаманын жардамы менен төмөнкүлөр текшерилет: теманы ача билүү ыкмасы; тексттин милдетине, темасына, стилине ылайык тилдик каражаттарды колдонулушу; туура жазуунун эрежелерин жана тилдик нормалардын сакталышы.

Баяндаманын текстине карата талаптар. *Кеңири баяндама үчүн тексттин болжолдуу көлөмү:* - 5-класска – 100-150 сөз;

- 6-класска – 150-200 сөз;
- 7-класска – 200-250 сөз;
- 8-класска – 250-350 сөз;
- 9-класска – 350-400 сөз.

Сабакта даярлык иштери жүргүзүлбөгөндүгүнө байланыштуу 8-9-класстарда жыйынтыктоочу-текшерүүчү кеңири баяндаманын текстинин көлөмү 50 сөзгө көбөйтүлүшү мүмкүн.

Дилбаянды жана баяндаманы баалоонун критерийлери:

А) мазмуну

- окуучунун тилинин темага жана негизги ойго ылайык келиши;
- теманын толук ачылышы;
- фактылык материалдардын тууралыгы;
- баяндоонун ырааттуулугу;

Б) кептик жасалгасы:

- кептик грамматиканын түзүлүшүнүн жана сөздүктүн ар түрдүүлүгү;
- кептин көркөмдүүлүгү жана стилдик биримдиги;
- тилдик каталардын жана стилдик так эместиктердин саны.

Кайсы гана дилбаян жана баяндама болбосун 2 баа менен бааланат: биричиси – мазмунуна жана кептик жасалгасына (тилдик нормалардын, эрежелердин сакталышы, стилистикалык каражаттардын тандалышы) экинчиси – грамматикалык каталары жана орфографиялык, пунктуациялык нормалардын сакталышына коюлат. Орфографиялык жана пунктуациялык сабаттуулук окуучу тарабынан кетирилген каталар (текшерүүчү жат жазууларды баалоо үчүн нормативдерди караңыз).

9-таблица. Дилбаян же баяндаманы баалоонун көрсөткүчтөрүнүн (индикаторлорунун) таблицасы

Баа	Көрсөткүчтөр (индикаторлор)	
	Мазмуну жана кептик жасалгасы	Грамматика
«5»	<ol style="list-style-type: none"> 1) Иштин мазмуну темага толук ылайык келсе; 2) Фактылык каталар жок болсо; 3) Мазмуну ырааттуу баяндалса; 4) Иш сөздөрдү колдонуусу, колдонулган синтаксистик конструкциялардын ар түрдүүлүгү, сөздүгүнүн байлыгы менен айырмаланса; 5) Тексттин көркөмдүүлүгүнө жана стилдик биримдигине жетише алса; 6) Жалпысынан иште 1-2 кептик так эместик жана 	<ol style="list-style-type: none"> 1 орфографиялык же 1 пунктуациялык же 1 грамматикалык ката кетирилсе

	мазмунунан 1 так эместик кетирилсе.	
«4»	<ol style="list-style-type: none"> 1) Иштин мазмуну негизинен темага ылайык келсе (маанилүү эмес чектөөлөр болсо); 2) Мазмуну негизинен жеткиликтүү бирок жалгыз фактылык так эместиктер болсо; 3) Ойду ырааттуу баяндоодо анча маанилүү эмес каталар келтирилсе; 4) Кептин лексикалык жана грамматикалык түзүлүшүнүн жетишээрлик ар түрдүүлүгү; 5) Иштин стилинин жетишерлик көркөмдүүлүгү жана биримдиги менен айырмаланышы; 6) Жалпысынан иштин мазмунунда экиден көп эмес так эместиктер жана 3-4төн көп эмес кептик так эместиктер кетирилсе. 	2 орфографиялык жана 2 пунктуациялык ката же 1 орфографиялык жана 3 пунктуациялык ката же 4 пунктуациялык ката кетирилип орфографиялык ката жок болсо ошондой эле 2 грамматикалык ката кетсе.
«3»	<ol style="list-style-type: none"> 1) Иште темадан өтө четтөөлөр кетирилген; 2) Иш жеткиликтүү бирок анда фактылык так эместиктер бар; 3) Баяндоонун ырааттуулугунда айрым кемчиликтер кетирилген; 4) Сөздүгү жарды жана колдонулган синтаксистик конструкциялары бир түрдүү, сөздөрдү туура эмес колдонуулар кездешет; 5) Иштин стили биримдүүлүгү менен айырмаланбайт, кептин көркөмдүүлүгү жетишсиз; 6) Жалпысынан иштин мазмунунан 4 так эместиктер жана 5 кептик так эместиктер кетирилген. 	4 орфографиялык жана 4 пунктуациялык ката же 3 орфографиялык жана 5 пунктуациялык ката же 7 пунктуациялык ката, орфографиялык ката жок, ошондой эле 4 грамматикалык ката кетирилсе.
«2»	<ol style="list-style-type: none"> 1) Иш темага жооп бербейт; 2) Көп фактылык так эместиктер кетирилген; 3) Иштин бардык бөлүктөрүндө ойду баяндоонун ырааттуулугу бузулган, алардын арасында байланыш жок; 4) Сөздүгү абдан жарды, иш өз ара начар байланышкан кыска бир типтүү сүйлөмдөр менен байланышкан, сөздөрдү туура эмес колдонуу жыш кездешет; 5) Тексттин стилдик биримдиги бузулган; 6) «3» деген бааныкынан да көп мазмунунда так эместиктер жана кептик так эместиктер кетирилген. 	«3» деген бааныкынан дагы көп орфографиялык, пунктуациялык, грамматикалык каталар кетирилген.

Эскертүү. Көрсөтүлгөн баанын нормалары 4-5 беттен турган орто көлөмдөгү дилбаян үчүн берилген. Дилбаянды баалоодо өз алдынчалуулугу, ой жүгүртүүсүнүн оригиналдуулугу, анын композициялык жана кептик жасалгасынын деңгээли эске алынат. Оригиналдуу ой жүгүртүүлөрдүн болуусу, алардын мыкты ишке ашырылышы бааны 1 баллга жогорулатууга мүмкүндүк түзөт. Эң мыкты деген баа 3төн ашык оңдоосу бар ишке коюлбайт. Текстте 5тен ашык оңдоолор (туура эмес жазылганды тура жазылганга оңдоо) болгон учурда баа 1 баллга төмөндөтүлөт.

Жазуу жумуштарын текшерүүнүн эрежеси

- Жазуу иштерин текшерүү үчүн мугалимге кандай каталар болот жана алардын шарттуу белгиленишин билүүсү зарыл.

1. Мазмунундагы каталар

- [] - ашыкча бөлүктөрү (ашык сөз, сүйлөм);
V - калтырып кетүү (ойлорду, сөз, сүйлөмдү);
Z - абзац бөлүнгөн эмес;
Z (сызылып салынган) – абзац туура эмес бөлүнгөн;
Ф - фактылык ката же так эместик;
Л - логикалык ката;
К - кептик ката;
С - стилистикалык ката

Фактылык фактыларга материалды баяндоодогу маалыматтык (маанилик)

тактыктардын бардык бузулуулары (аттардын, фактылардын бурмаланышы, пайдаланган булактан, турмуштук чындыктан четтөө, калыптанган жоболор жана трактовоккалардын реалдуу чындык менен айкалышпагандыгы кирет.

Логикалык каталарга төмөнкүлөр кирет: Бири-бирине тең эмес түшүнүктөрдүн бирге келүүсү, өзүнүн ой жүгүртүүсүн ынанымдуу далилдей албоосу, бүтүндүк менен жарты түшүнүктөрүнүн чектеринин бузулуусу, ар кыл түшүнүктөрдү бириктире албагандык, ойду ачып берүү логикасынын бузулуусу, сүйлөмдөрдүн арасындагы байланыштын жоктугу, себеп-натыйжа карым-катнашынын бузулуусу, логикалык жактан айкалышпаган түшүнүктөрдүн бир катарга коюлуусу.

Кептик каталарга булар кирет: сөздү ага таандык эмес мааниде колдонуу, лексикалык айкалыштын бузулуусу, ашыкча сөздү (плеоназм) колдонуу, жакын же катар уңгулаш сөздөрдү (тавтология), кайталоолорду колдонуу, башка стилдик боектогу сөздү, сүйлөмдү колдонуу, ар кыл тарыхый доордогу лексикаларды аралаштыруу, синтаксистик конструкциялардын бир түрдүүлүгү жана жардылыгы, сөздөрдүн туура эмес орун тартиби, сүйлөмдүн бөлүктөрүнүн стилистикалык жана манилик жактан ылайык келбегендиги.

Стилистикалык каталарга функционалдык стилдин биримдигинин талаптарынын бузулуусу кирет.

- *Жыйынтык бааны чыгаруу* Жыйынтык баа (чейректеги, жарым жылдагы, жылдык) буга чейинки орто арифметикалык балардай механикалык түрдө чыгарылбашы керек. Ал баарыга бирдей жана кыргыз тили боюнча окуучунун даярдыгынын бардык жактарын жалпылаштырылган түрдө: теориялык материалды өздөштүргөндүгүн, ыкмаларга, кептик өнүгүүлөргө ээ болгондугун, орфографиялык жана пунктуациялык сабаттуулугунун деңгээлин чагылдырып турат. Жыйынтык баа окуучунун чыныгы билимдеринин фактылык көрсөткүчтөрүнүн негизинде коюлушу керек. Ал буга чейинки окуучунун күнүмдүк жетишкендиктерин эске алуу менен жыйынтыкталат. Жыйынтык бааны чыгарууда окуучунун кептик, орфографиялык, пунктуациялык ыкмаларга (аралыктагы баалоо) ээ болуу деңгээлине басым жасалат. Эгер окуучу чейректерде, окуу жылынын ичинде жат жазуу, баяндама, дилбаяндан орфографиялык, пунктуациялык жана кептик сабаттуулугунан, каталардын үстүнөн иштөөнү эске алганда “2” жана “1” деген баллга бааланса, анда жыйынтык баа да начар болушу мүмкүн. Жыйынтык бааны чыгарууда окуучунун бүт окуу жылы бою сабакка карата олуттуу мамилесин стимулдаштыруу үчүн алардын күнүмдүк жетишкендиктерин эске алуу зарыл. Жогорку класстарда дилбаян жазууда мазмунунун баасы класстык журналдагы адабият сабагына ал эми сабаттуулугунун баасы кыргыз тили сабагына коюлат. Дилбаян, жат жазуу, баяндамаларынын баасы алардын кайсы күнү текшерилгенине карабастан, алар кайсы күнү жаздырылса, журналга ошол күнгө так коюлуусу талап кылынат.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасында жалпы орто билим берүүнүн улуттук алкактык куррикулуму. – Бишкек, «Kirland» басмаканасы, 2010. – 33б.
2. Окуучуларды баалоо. Жаңыча мамилелер жана усулдар: Мугалимдер үчүн методикалык курал / Алымова, А., Буркитова, М., Мыкыева, М., Рыскулова, Ж. “Айылдык билим берүү долбоору”. – Бишкек: «ADITI» басмасы, 2010. – 155б.
3. Акматов, Б.М., Мукамбетова, А.С. Кыргыз тилин окутуунун инновациялык технологиясы (Теория жана практика). 2-китеп. – Б.: “Полиграфресурсы”, 2010. – 253б.
4. Мусаева, В.И. Календарлык пландар: Кыргыз тили жана кыргыз адабияты. 5-11-кл. Б.: “Алтын тамга”, 2011. – 122б.
5. Мусаева, В.И., Асанакун, Т.А. Окуп-үйрөнүүдөн күтүлүүчү натыйжалар. Кыргыз тили. 5-9-кл. USAIDдин “Сапаттуу билим” долбоору. – Б.: “Билим”, 2012. – 96б.

КББАнын жетектөөчү илимий кызматкери, п.и.к. В.И. Мусаеванын “Кыргыз тили сабагында окутуунун натыйжаларын баалоо” аттуу темадагы макаласына карата

ПИКИР

Макаланын көлөмү 10 бет. “Баалоонун негизги принциптери”, “баалоонун түрлөрү”, “баалоонун типтери”, “кыргыз тили сабагында класста баалоону жүргүзүүгө карата көрсөтмөлөр” деген темачалардан, 1-чйме, 9 таблицалардан жана адабияттардын булагынан турат. Улуттук алкактык куррикулумга таянып, кыргыз тили сабагына тиешелүү баалоонун объективдүүлүк, ишенимдүүлүк жана далилдүүлүгү тандалып алынып, баалоонун үч түрү (диагностикалык, калыптандыруучу жана жыйынтыктоочу) кыскача чечмеленип, баалоонун түрлөрү, формалары жана типтеринин ич ара байланыштары 3-беттеги 1-чймеде тастыкталган.

Макалада бүгүнкү окутуп-тарбиялоонун заманбап талаптарына ылайык кыргыз тили сабагында класста окуучулардын оозеки жана жазуу жумуштарын баалоого карата ачык-айкын сунуш-пикирлер иштелип чыккан. Тактап айтканда:

1-ден: Окуучулардын билим алуудагы жекече жетишкендиктерин баалоонун үлгүсү (модели) иштелип чыккан (4-беттеги 1-таблицада):

- күнүмдүк баалоо;
- аралыктагы баалоо;
- жыйынтыктоочу баа.

2-ден: Окутуунун баскычтарына ылайык компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу деңгээли боюнча окуу ишмердүүлүгүнүн түрлөрү аныкталган жана бөлүштүрүлгөн (4-беттеги 2-таблицада):

- репродуктивдүү деңгээл;
- продуктивдүү деңгээл;
- конструктивдүү-рефлексивдүү деңгээл.

3-дөн: Аталган деңгээлдер боюнча тесттин жыйынтыктарын баалоо, андагы баалардын тапшырмаларды аткаруу пайызы менен ылайык келиши талдоого алынган (5-беттеги 3-4-таблицада).

4-дөн: Кыргыз тили боюнча негизги иштердин түрлөрүн (оозеки, жазуу жумуштары) баалоо боюнча көрсөтмөлөр иштелип чыгып, сунушталган. Алар:

- оозеки жоопту баалоонун критерийлери жана анын көрсөткүчтөрүнүн (индикаторлорунун) таблицасы (5-6-беттердеги 5-таблица);
- текшерүү сөздүк жат жазуусун баалоонун көрсөткүчтөрүнүн таблицасы (7-беттеги 7-таблица);
- грамматикалык тапшырмаларды баалоонун көрсөткүчтөрүнүн таблицасы (8-беттеги 8-таблица);
- дилбаян жана баяндаманы баалоонун көрсөткүчтөрүнүн таблицасы (8-9-беттердеги 9-таблица).

5-ден: Кыргыз тили сабагында жыйынтык бааны чыгарууга карата мугалимдер үчүн зарыл деп эсептелинген сунуштар келтирилген.

Жыйынтыктап айтканда, аталган макала мектеп практикасынын көйгөйлүү проблемасына арналгандыгы менен, өзүнө бир кыйла жаңы факты, маалыматтарды камтыгандыгы менен кыргыз тили жана кыргыз адабияты мугалимдери үчүн баалуу деп эсептейм. Макаланы КББАнын кабарлары журналына жарыялаганга толук татыктуу.

КББАнын Мамлекеттик тил жана лингводидактика лабораториясынын ага илимий кызматкери

Асанакунов Т.А.

Т.Асанакуновдун колун тастыктайм
кадрлар бөлүмүнүн башчысы:

Бекмаматова Ж.Б.

**КББАнын жетектөөчү илимий кызматкери, п.и.к. В.И. Мусаеванын
“Компетенттүүлүктүн негизинде кыргыз тилин натыйжалуу окутуу” аттуу темадагы
макаласына карата**

Пикир

Аталган макала 9 беттен турат. 2 диаграмманы, 3 таблицаны, адабияттардын тизмесин камтыйт. Эне тилинин аткарган көп жактуу функциялары, Мамлекеттик тил катары ролу, мааниси, тектеш түрк тилдеринин ичинен алган орду, түпкүлүктүү негизги улуттун тили катары өлкөдөгү бардык этностордун башын бириктирүүдөгү ынтымак, достуктун көпүрөсү катары кыргыз тилинин маңызы ачылып ачылып берилген жана төмөндөгүдөй өзөктүү темаларды өзүнө камтыйт:

1. Эне тилин үйрөтүүнүн максаты жана милдеттери
2. Эне тилин окутуу-үйрөтүүдөгү коммуникативдик-ишмердүүлүк мамиле
3. Предметтик компетенттүүлүктөр
4. Предметтик жана түйүндүү компетенттүүлүктөрдүнөз ара байланышы
5. Окуу каражаттарын тандоонун жана окутуунун принциптери
6. Окутуунун негизги методдору

Билим берүүнүн учурдагы заманбап талап-шарттарына ылайык окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн жалпы билим берүүчү орто мектептерде, гимназияларда кыргыз тилин эне тил катары окутуунун максаты жана милдеттери (когнитивдик, колдон уучулук, баалуулук) аныкталып, эне тилин окутууга карата коммуникативдик-ишмердүүлүк мамиле 2-беттеги 1-диаграммада, кептин стилдери (көркөм, публицистикалык, окуу-илимий, расмий-ишпиктүү) боюнча кайсыл класста (5-9-класстарда) кептин кайсыл стилин канча көлөмдө сунуштоонун пайыздык көрсөткүчтөрү (3-беттеги 1-таблицада) чечмеленип берилген.

5-9-класстардагы кыргыз тили курсунун түзүлүш логикасы иштелип чыгып, окутуунун төмөндөгүдөй мазмундук багыттары сунушталган:

- Тил жана кеп
- Сөз – тилде жана кепте
- Сүйлөм – тилде жана кепте
- Орфография
- Пунктуация

Кыргыз тили курсунун түзүлүшү төмөндөгүдөй берилген: 5-7-класстар: Сөз – тилде жана кепте - анын конструктивдик жана семантикалык кызматы:

- тил жана коом;
- текст;
- сөз жана сүйлөм – текстте;
- сөз жана анын лексикалык маанилери;
- сөз – сөз түркүмү катары (сөз түркүмдөрүн тексттик негизде окутуу: 5-беттеги 3-таблица)

8-9-класстарда: Сүйлөм – тилде жана кепте – анын түзүлүшү, мааниси жана коммуникативдик кызматы:

- тил жана коом;
- текст;
- жөнөкөй сүйлөм – тилде жана кепте;
- татаал сүйлөм – тилде жана кепте.

10-11-класстарда: Текст – ар түрдүү стилдерде тилдин түзүлүшү жана кызмат кылуу эрежелери.

Ошону менен бирге эле, предметтик компетенттүүлүктөр (тил таануучулук, кептик, маданият таануучулук) аныкталып, алардын ар бири чечмеленип, алардын түйүндүү компетенттүүлүктөр (маалыматтык, социалдык-коммуникативдик, өзүн-өзү уюштуруу

жана маселелерди чечүү) менен болгон карым-катышы 7-беттеги 2-диаграммада тастыкталган.

Макалада окуу каражаттарын тандоонун жана окутуунун төмөнкүдөй принциптери сунушталган:

- Дүйнөтаанучулук принцип
- Системалык-функционалдык принцип
- Эстетикалык принцип
- Предмет аралык принцип
- Практикалык принцип.

Ошондой эле, окутуунун төмөнкүдөй негизги методдору, ар бири кеңири чечмеленип, көрсөтүлгөн:

- Кунт коюп окуу көндүмдөрүн өнүктүрүүгө багытталган методдор
- Жазуу кебин өнүктүрүүчү методдор
- Салыштыруу методу
- Окуучулардын изилдөөчүлүк-ишмердүүлүк методу
- Кабарлашып окутуу методу.

Жыйынтыктап айтканда, аталган макала мектепте кыргыз тили предметин максаттуу окутуу менен анын натыйжалуулугун арттыруу багытында кыргыз тили жана кыргыз адабияты мугалимдерине арналган керектүү, зарыл жана баалуу методикалык сунуш-кеңештерди, камтыгандыгы менен өзгөчөлөнүп тургандыгын баса белгилеп кетем жана аталган макаланы КББАнын кабарлары журналына жарыялаганга толук татыктуу деген тыянак чыгарам.

КББАнын Мамлекеттик тил жана лингводидактика лабораториясынын ага илимий кызматкери

Асанакунов Т.А.

Т.Асанакуновдун колун тастыктайм
кадрлар бөлүмүнүн башчысы:

Бекмаматова Ж.Б.